

Günther om Tanner

I det memoaravsnitt som publicerats i Dagens Nyheter påstår förre finske utrikesministern Tanner (29 september) att den svenske statsministern P. A. Hanssons kommuniké den 16 februari 1940 — som gick ut på att Sverige inte kunde militärt hjälpa Finland — och den svenske kungens därpå följande bestyrkande "hade stått Finland mycket dyrt". Dessa aktstycken hade dragit undan grunden för den svenska hjälpaktionen och slagit ned stämningen i Finland; de "hade kostat Finland både Viborg och Sordavala, ty tidigare hade fredsvillkoren varit mer moderata". I sitt inlägg i går kritiserar förre svenske utrikesministern Günther dessa påståenden. Det är riktigt att ryssarna, som långsamt och motvilligt preciserade sina fredsmål, först efter den 16 februari klart krävde Viborg och Sordavala, men "det är en ren gissning, förmodligen en oriktig gissning, att den (kommunikén) föranledde ryssarna att ändra sina fredsvillkor".

Hr Günther har otvivelaktigt rätt i att ingen som helst bevisning förebegrats för den finska beskyllningen. Han finner stöd i erinran om att den finske statsministern Ryti några dagar före fredsslutet uttalade "sin förbehållslösa förståelse för Sveriges politik". Han kunde också återropa det faktum att den svenska regeringens hållning borde varit känd både för Ryssland och Finland långt före kommunikén den 16 februari; denna kommuniké — närmast tillkommen i anledning av pressuppgifter om hr Tanners besök — verkade visserligen på grund av sin torra formulering irriterande på den svenska opinionen, men i sak bekräftade den blott vad vi förut visste. Det verkar högst osannolikt att den ryska ledningen vid denna tid skulle ha befarat ett militärt ingripande från Sverige och därför skulle ha höjt sina krav då ett sådant ingripande förklarades vara uteslutet.

Sannolikt är hr Tanners anklagelse färgad av ett önsketänkande, som är väl förståeligt; för vinterkrigets politiker måste det — medvetet eller omedvetet — vara lockande att skylla en del av katastrofen på Sverige. Så mycket naturligare är detta som man i Finland vid denna tid kände sig besviken på Sveriges hållning och av ovederhäftiga meddelare bibragtes illusionen att denna hållning när som helst genom oppositionens seger kunde förbytats i uppslutning på Finlands sida.

Att den finske utrikesministern var så illa underrättad gör det i själva verket möjligt — om också föga troligt — att hans hypotes trots allt är riktig; det är inte alldeles uteslutet att både ryssar och finnar vilseletts av privata rykten och löften och att därför statsministerns uttalande och kanske än mer kungens instämmande behöves för att övertyga om att Sverige inte skulle ingripa.

Rörande den väv av ärligt patos, förhoppningar, oriktiga föreställningar, lögnar, förhastade löften och halvfärdiga intringer som kännetecknade oppositionen under vinterkriget får man ingen klarhet i Tanners framställning eller i Günthers beriktigande. Ett och annat underligt framskyntar visserligen — såsom att den svenske generalstabschefen till Finlands utrikesminister uttalade sig för Sveriges inträde i kriget och förklarade denna uppfattning vara allmän i Sverige. Men tydligt är att framtidens historia här har mycket att klarlägga och att avslöja.

Engelsk liberalism

Det liberala partiet i England — en gång det främsta i Europa — har sedan trettio år genom nederlag efter nederlag närmat sig förintelsen. För fyrtio år sedan, före det första valet 1910, hade det en överväldigande majoritet i underhuset; sedan kriget har partiet ett tiotal platser och saknar till och med den möjlighet att i vissa fall utgöra tungan på vågen som förelåg ännu i slutet på 1920-talet och som man i det längsta hoppats återvinna. Denna utveckling har ofta sagts vara ofrånkomlig; Englands väldiga arbetarklass krävde ett socialdemokratiskt parti som talesman, och när detta parti väl vuxit sig starkt var det naturligt att motståndarrollen tillföll det mest bestämt antisocialistiska partiet, de konservativa. Personliga faktorer spelade också in; konflikten mellan Asquith och Lloyd George under förra världskriget blev i själva verket början till liberalernas tillbakagång. Splittning inom partiet — främst mellan frihandlare och protektionister — samt brist på framstående ledare har medverkat till katastrofen.

Men att liberalismen som parti gått tillbaka i England på ett helt annat sätt än i andra europeiska demokratier är uppenbarligen främst en följd av det brittiska valsättet. Majoritetssystemet premierar framgången och fullbordar den besegrades nederlag. Dels så att det svagaste partiet blir underrepresenterat, dels så att väljarna drar sig bort från ett parti som det är lönlöst att rösta på. Klarast framträdde denna utvecklingsgång vid de tre för partistrukturen avgörande valen 1922, 1923 och 1924. Vid 1922 och 1923 års val fick liberalerna, med bortåt 30 procent av valmännen bakom sig, proportionsvis vida färre platser än de två något starkare konkurrenterna, de konservativa och arbetarpartiet. Vid 1924 års val drog väljarna konsekvensen: massor av liberaler gick över till höger eller till vänster, och med 2,9 miljoner av 16,5 miljoner röster fick partiet blott 40 mandat av de över 600 som fördelades mellan de tre större partierna. Sedan dess har försvagningen fortsatt, trots att det absoluta antalet liberala röster inte avsevärt nedgått: i år tävlade partiet i 475 valkretsar, fick 2,5 miljoner röster och summa nio mandat.

En ändring av valsättet genom någon form av proportionalism har därför blivit ett självfallt liberalt krav. Så länge arbetarpartiet kände sig osäkert om möjligheten att nå majoritet, och särskilt då partiets regeringar var beroende av

liberalerna, utlovades stöd åt det liberala kravet: så var fallet under MacDonalds minoritetsregeringar 1924 och 1929—1931, men någon ny lagstiftning hann man aldrig att genomföra. Arbetarpartiet vid makten har varit helt kallsinnigt mot de liberala kraven. De konservativa, både vid makten och i opposition, likaså, ty detta parti tvivlar inte på sina utsikter att ånyo erövra en klar och oberoende majoritet. För närvarande finns därför intet hopp om en valreform; Churchill anses visserligen benägen att gå liberalerna till mötes, men han har på denna punkt partiet kompakt emot sig.

I detta läge har en tendens framträtt att söka i någon mån tillgodose proportionalismens krav på ett annat sätt, nämligen genom ett slags överenskommelser om samverkan med det konservativa oppositionspartiet. Staden Huddersfield har givit namnet åt denna teknik: i en av stadens två valkretsar uppstälde blott de konservativa, i den andra valkretsen blott de liberala en kandidat vid valen i våras, och på detta sätt placerades utan svårigheter en liberal i underhuset. Det har beräknats att en mera genomförd tillämpning av denna metod möjligen skulle kunna förskaffa det liberala partiet ytterligare ett tjugotal mandat. Men å andra sidan har anförts att partiets självständighet i realiteten försvinner om metoden används: de konservativas övervikt är så stor att varje liberal som väljs enligt Huddersfieldssystemet kommer att känna sig beroende av högerns partiledning och inte kan väntas uppträda med tillbörlig oavhängighet.

Den sistnämnda synpunkten segrade nära nog utan motstånd vid den nyss hållna liberala partikongressen i Scarborough. I en resolution avvisades alla "avtal om att på något sätt begränsa antalet liberala kandidater vid parlamentsval". Skall det liberala partiet fortsätta som organisation, måste det stå självständigt till båda de stora partierna och tävla med dem på jämlikhetsprincipens bas — det var det dominerande motivet i debatten.

Varför skall då liberalismen stå kvar som politiskt parti? Dess utsikter att än en gång nå makten, ja, att över huvud nå en ställning av betydelse i det parlamentariska systemet är mänskligt att döma lika med noll. Med viss rätt kan sägas att liberala grundsatser präglar både de konservativa och arbetarpartiet; demokrati, personlig frihet, rättssäkerhet och likhet inför lagen proklameras med styrka av dem båda, och om medvetna diktaturtendenser kan ej längre vara tal. De liberala ledarna hävdar emellertid, och de har starka skäl för sin åsikt, att en fortlevande libe-

ral organisation kan väntas påverka de andra partiernas politik. Dessa partiernas ledningar tar hänsyn till en organiserad liberal minoritet, som har meningsfränder även inom labours och de konservativas egna led; försvunne däremot det liberala partiet, skulle de liberala synpunkterna bli mindre respekterade. Och härtill kommer att liberalerna i parlamentet, även om de är få till antalet, genom att ständigt betona av alla erkända principer om frihet, tolerans och mänskliga rättigheter kan tjäna som samvetets röst gentemot de partier som genom att styra eller genom att bereda sig för styret lockas att sätta taktik, tillfälliga framgångar, det rent praktiska i första rummet. "Ett parti som aldrig kan väntas bilda regering, men som

har tillgång till Westminster's väldiga resonansbotten, har möjlighet att stå fast vid sina principer, att spåra upp felsteg och missgrepp, att tala om vad som är rätt och avslöja rutinpolitikernas låga kompromisser", skriver Economist.

Allt detta är riktigt. Samtidigt måste man fastslå det irrationella i ett system som gör ett parti med 2,5 miljoner röster — och med utsikt att vinna ytterligare miljoner med ett rimligare valsätt — till en faktor utan direkt politisk betydelse. Platsen som gott samvete är hedrande, och den kanske är lättast att fylla utan alla aspirationer på makt. Men risken är att samvetets röst inte blir hörd om alla utgår från att den inte kan samla röster och mandat.

7/10

Riksdagstrycket

skall i preliminärt skick enligt ett nu avgivet förslag av förre riksgäldsdirektören publiceras vida tidigare än förut. Under 1951 års riksdag skall man söka genomföra en ordning enligt vilken förmiddagsdebatterna blir tillgängliga i tryck redan påföljande dag och kvällsdebatterna inom två dagar. Det är en tilltalande och långtifrån betydelselös reform. Genom att debatterna snabbt kommer ut i fullständiga referat blir det möjligt för diskussionen utanför riksdagen att på ett helt annat sätt än tidigare anknyta till dem. Man kan också hoppas att det nya systemet gör det svårare för riksdagsmännen att — såsom nu alltför ofta sker — ändra de ursprungliga inläggen inte bara formellt utan också sakligt. Beklagligt är blott att reformen dröjt så länge. Gång efter annan har saken undersökts, men man har på skäl vilkas ohållbarhet nu är klart fastslagen påstått en ändring vara omöjlig. I årtionden har vi därför haft det absurda förhållandet att de svenska riksdagsdebatterna publiceras först efter ett par tre veckor, medan det i utlandet nästan överallt är självfallet att de officiella referaten föreligger efter ett par dagar.